
Po staronové cestě

Po staronové cestě



9.7.2012 A2 Strana 37 autor: VÁCLAV DROZD

Co chce vytvořit ministr školství Fiala?

Politika nového ministra školství Petra Fialy začíná být rozpoznatelná. V jeho prvotní idealizaci jistě svou roli sehrála zkušenost s tragikomickou postavou Josefa Dobeše. Fiala navíc oznámil stažení věcného záměru zákona o vysokých školách. Při bližším pohledu však jeho plány svědčí o pouhém formálním posunu od původního kursu nastaveného Dobešem.

Faktická podstata prosazované politiky na ministerstvu školství zůstává stále téměř stejná a plně odpovídá ideovému základu staronové koalice, jejíž hlavní priority jsou pokračování ve škrttech bez ohledu na ekonomické a sociální následky, prosazování zájmů hazardního průmyslu, další privatizace veřejného sektoru a zejména „restituce církevního majetku“ – jinými slovy také privatizace. Nový ministr přitom volí osvědčenou taktiku, podle které dá stále stejným věcem jiné, neotřelé názvy a zasadí je do nového kontextu. Do jisté míry se zbaví negativní emotivní zátěže, kterou s sebou pojmy jako třeba „školné“ nesou, a uvolní si tak cestu k dalším krokům.

Nové poplatky, stejné financování

Zcela evidentním příkladem této jazykové hry je zápisné, které ministr hodlá i nadále prosazovat. Sám jej nazývá „pouhým“ technickým regulačním poplatkem, jehož výše se má vázat spíše na náklady spojené se zápisem do semestru než na reálné náklady na studium. V rozhovorech uklidňuje veřejnost a tvrdí, že se tento regulační poplatek nemá stát překážkou ve studiu. Do svých slovních hrátek se však zaplétá a dopouští se zjevného protimluvu. Regulace je jinými slovy omezení či usměrnění. Koho a kam chce tímto poplatkem usměrňovat, nám však už ministr neprozradil. Proklamované zvýšení motivace lajdáckých studentů, kteří neplní své povinnosti a prodlužují studium, se při výzkumech nepotvrdilo. Studie Education at a Glance 2010 dokládá, že mezi placením poplatků a mírou řádného ukončení studia neexistuje žádná korelace. Zvýšení příjmu škol z kapes studentů je navíc ve stínu dlouhodobého hlubokého podfinancování českého školství zcela irelevantní. Česká republika vydávala na vysoké školství už v roce 2010 pouhých 0,54 procenta HDP, což je asi třetina průměru pro země OECD. Mezi státy Evropské unie byl státní příspěvek nižší už jen na Slovensku.

Průměrný vysokoškolák potřebuje na měsíc okolo devíti tisíc korun, i bez zápisného musí proto většina studentů pracovat, aby se při studiu uživila. Zpravidla se jedná o překerní zaměstnání načerno za mizerných platových podmínek. Mnozí podnikatelé využívají levné nedaněné práce studentů a studentek ke zvýšení svých zisků. Za příklad nám mohou posloužit mnohé brněnské kavárny, kde hodinový plat nepřesahuje 55 korun. Zaměstnávání bez řádné smlouvy je však v pohostinství normou, takže provozovatel, který se rozhodne dodržovat zákony, záhy krachuje. Vznikla tak zvláštní symbióza podnikatelů, již jsou nuceni přijímat studenty, a nefunkčního sociálního systému ve školství, který zase nedává na výběr mladým lidem. Fakt, že musí většina studentů trávit dny v zaměstnání, se negativně projevuje na jejich přístupu ke studiu. Mladý člověk si raději po deseti hodinách obsluhování v kavárně zajde odpočinout na druhou stranu baru. Studium jde stranou, životní styl určují podmínky nekvalifikované práce.

Stipendia jsou dnes zcela nefunkční institut. Školy nemají peníze na jejich vyplácení, a ne -existuje proto ani efektivní způsob jejich rozdělování. Například na brněnské Masarykově univerzitě mají nárok na sociální stipendium ve výši 1 620 korun měsíčně pouze studenti, kteří pobírají přídatky na dítě. Prospěchové stipendium se pohybuje také v maximální výši několika tisícikorun za semestr a podmínky pro jeho udělení jsou zvláště pro studenty bakalářských programů jen stěží splnitelné. Ministrův příslib reformy udělování stipendií proto zní velmi slibně. Představa funkčních stipendií, která by odstranila sociální bariéry, se však rozplývá při pohledu na tenčící se rozpočty škol, s obtížemi pokrývající náklady na výuku. Peníze na přímou podporu studentů na školách nejsou – pokud je tedy potřeba něco změnit, je to právě financování. Jedině tehdy bude mít reforma smysl.

Privatizace půjček

Dalším formálním posunem je plánované snížení státního příspěvku vysokým školám o pět procent. Ministr tak chce školy údajně přimět, aby přijaly v dalším roce o deset procent studentů méně a mohly se konečně zaměřit na kvalitu vzdělávání. Pro osvětlení tohoto sofí smatu je potřeba připomenout, že snížení státních investic do školství je obsaženo už ve střednědobém výhledu státního rozpočtu na léta 2013 a 2014. Proklamovaná předvolební podpora školství tak zůstává lží a vláda jen pokračuje v destrukci vzdělávacího systému. Je velmi pravděpodobné, že Fiala plní pouze zadání

hlavního autora všech „úsporných“ opatření Miroslava Kalouska, jehož loňské národohospodářské zásahy způsobily podle propočtů České národní banky meziroční ekonomický propad o půl procenta HDP. V dalším roce proto můžeme očekávat ještě razantnější škrtky ve školství, které opět půjdou na vrub státního dluhu, jenž se však s každým podobným vládním škrtkem prohlubuje. Jen od roku 2009 se snížil státní příspěvek na vysoké školy z 24 miliard na současných 19 miliard. Cílem nových úsporných opatření by mělo být snížení celkových výdajů na vysoké školy na neúnosných 14,7 miliardy do roku 2015. Vládní směřování tak oprávněně vyvolává strach z postupné privatizace terciárního vzdělávání. Za zavádějící je také třeba označit Fialův argument, že je nutné školám snížit dotace, a tím je přimět ke snížení počtu přijímaných studentů. Pro jeho vyvrácení se stačí podívat na demografický vývoj v devadesátých letech, kdy během nástupu divokého kapitalismu a šokové privatizace došlo k rapidnímu poklesu porodnosti. V roce 1991 se narodilo 129 tisíc dětí, ale v roce 1995 už jen 96 tisíc dětí. Slabé populační ročníky budou nastupovat do zatím plných vysokých škol právě v době, pro niž ministr Fiala odůvodňuje další škrtky ve školství nutností redukovat počet studentů. K čemuž jedním dechem dodává, že regulační poplatek za studium nebude nikomu bránit v přístupu na školy.

Dalším zásadním bodem Fialova mediálního výstupu je fakt, že hodlá nadále pokračovat v přípravě zákona o finanční pomoci studentům. Jeho cílem má být zajištění možnosti půjček na životní náklady v době vysokoškolského studia. Zákon svým libozvučným názvem ovšem zakrývá dost odpudivou vizi státem garantovaných komerčních půjček studentům. Klesající příjmy, rostoucí ceny a propad domácí ekonomiky způsobuje snižování sociální úrovně obyvatel. Stát se zbavuje odpovědnosti za ty nejhroženější skupiny, a připravuje tak úrodnou půdu pro všechny prodejce dluhů. Rostoucí veřejný schodek se postupně převádí na dluh individuální. Půjčky mají zjevně nahradit destabilizovaný sociální systém i ve školství.

Umrtní emanační potenciálu

Vyšší životní náklady a nízké příjmy přivádějí mnohé mladé lidi do situace, kdy si nemohou dovolit vysokoškolské vzdělání a možnosti jejich uplatnění na trhu práce klesají. V dobře fungujícím systému by jim bylo například vyměřeno sociální stipendium podle výše příjmů rodičů – tak aby zvýšilo šanci na dobré zaměstnání i sociálně vyloučeným. Podle záměrů ministra však bude na čerstvé maturanty čekat spíše pestrá nabídka studentských půjček zabalenyých do marketingových sloganů apelujících na svobodné rozhodnutí jedince. Dobře zvolená reklamní strategie a horšící se sociální situace pak zajistí, že půjčky půjdou na odbyt. Dařit se přitom bude zejména soukromým školám, které na své studenty povětšinou nekladou větší nároky než ty fiskální. Protože se zápisné na veřejných školách bude zvyšovat, je velmi pravděpodobné, že tak konečně vznikne trh se vzděláním, na němž se v konkurenčním souboji utkají soukromé školy s veřejnými. Přisun zákazníkům bude zajištěn progresivním trhem se studentskými půjčkami. Výsledkem bude zhoršení dostupnosti i kvality poskytovaného vzdělání. Emancipační potenciál, který školství zatím ještě má, bude umrtven tržními mechanismy. Nesmíme také zapomenout, že zadlužení je jedním z nejučinnějších nástrojů, jak dokonale podrobit jedince i celé státy moci věřitelů a systému, který představují. Vychází nový ministr z nějakých skrytých předpokladů, nebo účelově zkrsluje skutečnost? Jeho plány působí sice na první pohled důvěryhodně a jejich mediální prezentace svou kvalitou nepochybně předčí bývalého šéfa resortu. Výsledkem je nicméně pokračování slzavého údolí neoliberálních reform, při nichž snižování státních dotací pod pohružkou státního dluhu a zavádění přímých plateb či půjček doprovází postupná privatizace veřejných institucí.

Je patrné, že každá miliarda, která se ve školství vezme, se projeví násobkem ztrát ekonomických i sociálních a v důsledku krizí celé společnosti. Stejně zřetelné však je také to, že problém neleží ani tak v postavě ministra, jako v ideologickém základu politiky celé vládní koalice, který se promítá do všech resortů velmi podobně.

Foto autor| Kresba David Böhm

O autorovi| Václav Drozd, Autor je student filosofie a člen iniciativy Za svobodné vysoké školy.